

مصرف متعادل

و دایره فقر و اسراف مواد غذایی و راهبردهای توزیع عادلانه

● سید حسن کاظمی

کارشناس ارشد علوم اقتصادی

● چکیده

مصرف مواد غذایی به لحاظ اهمیت آن در سلامتی فردی همواره مورد توجه کارشناسان بهداشت جامعه بوده است، لیکن حد آن همواره از مهمترین موضوعات تنیده شده در مقوله تغذیه تلقی گردیده است. به گونه‌ای که کم یا زیاد شدن آن علاوه بر تبعات بهداشت فردی، تبعات اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی را نیز به همراه داشته است.

این مقاله تلاش نموده با بهره‌گیری از نتایج بررسی بودجه خانوار در مناطق شهری، شکاف میزان مصرف خانوار را در جامعه تبیین نموده و طیف خانوارهایی که کمتر یا بیشتر از متوسط مصرف کل، مواد غذایی مصرف می‌نمایند را به تفکیک طبقات هزینه، بعد خانوار و میزان مصرف مورد شناسایی قرار دهد.

دایره فقر، کلیه خانوارهایی که کمتر از متوسط کل کشور مواد غذایی مصرف می‌نمایند، را تحت پوشش قرار می‌دهد. دایره اسراف نیز خانوارهایی که مصرف آنها بیشتر از متوسط کل کشور است، را تحت پوشش قرار می‌دهد. آمیختگی فقر و اسراف و معلول بودن دو پدیده از نتایج این تحقیق

است که به همین مناسبت به راهبردهای کلان اقتصادی و اجتماعی آن نیز اشاره شده است. شایان ذکر است که این تحقیق بر اساس نتایج بودجه خانوار شهری منتشر شده، توسط بانک مرکزی، سامان یافته است که به لحاظ فقدان اطلاعات مشابه برای خانوارهای روستایی، مطالعه موازی آن به منظور تبیین مسئله در جامعه روستایی امکان‌پذیر نبوده، لیکن لازم می‌باشد.

■ مقدمه

همواره اولین گام در مقابله با مشکلات اجتماعی - اقتصادی، گام شناخت تلقی شده است. به همین منظور در راستای بررسی و تجزیه و تحلیل توزیع عادلانه و مصرف متعادل تر مواد غذایی، شناسایی ساختار مصرف برخی از عمده‌ترین اقلام مواد غذایی در دیباچه این گزارش خواهد آمد از ابعاد طبقات هزینه و وسعت خانوارها در مناطق شهری نگرسته می‌شود.^(۱) پس از آن اقدام به تجزیه و تحلیل یافته‌های این تحقیق شده و سپس به راهبردهایی برای برطرف نمودن نابرابری‌های مصرف پرداخته می‌شود.

■ بررسی ساختار هزینه مواد خوراکی خانوار

شهری در سال ۱۳۷۲

در سال ۱۳۷۲ به طور متوسط بالغ بر ۳۳/۶ درصد هزینه خانوارهای شهری که معادل ۲۱۴۷۰۵۸ ریال می‌باشد، به هزینه‌های خوراکی و دختانی اختصاص داشته است؛ که ۱۰/۸۶ درصد آن برای تأمین آرد، رشته و غلات، ۵/۶۸ درصد آن به تأمین انواع نان و بیسکویت، ۲۶/۵۲ درصد آن به تأمین انواع گوشت، ۱۱/۳۷ درصد آن به تأمین شیر و فرآورده‌های آن و تخم‌مرغ، ۴/۳ درصد آن به روغن‌ها و چربیها، ۱۱/۴۳ درصد آن به تأمین میوه‌های تازه، ۱۱/۶ درصد به تأمین انواع سبزیهای تازه و ۱۸/۲۴ درصد آن برای تأمین خشکبار، حبوبات و... ودختانیات هزینه شده است. بررسیها نشان می‌دهد؛ ۵۵ درصد هزینه تأمین گروه انواع نان و بیسکویت به تأمین انواع نان اختصاص داشته است. همچنین ۶۶ درصد از هزینه گروه انواع گوشت، به گوشت دام و ۲۸ درصد به گوشت پرندگان (مرغ) و ۶ درصد به گوشت حیوانات دریایی (ماهی) اختصاص یافته است. ۵۴ درصد از هزینه گروه شیر و فرآورده‌های آن و تخم‌مرغ، به فرآورده‌های شیر و ۲۴ درصد به تخم‌مرغ، همچنین ۱۸ درصد از هزینه تأمین روغن‌ها و چربیها به انواع کره اختصاص یافته است، که نحوه توزیع این محصولات بین خانوارها موضوع بررسی این گزارش می‌باشد.

به منظور دستیابی به ساختار مصرف خانوارها به تفکیک طبقات هزینه بر اساس آمار بانک مرکزی طبقات هزینه‌ای به ۱۵ گروه تقسیم شده‌اند و از خانوارهای با هزینه کمتر از ۶۰۰۰۰۰۰ ریال تا خانوارهای با متوسط هزینه سالیانه بیش از ۱۳ میلیون ریال طبقه‌بندی شده‌اند.

بر مبنای سهم هر یک از گروههای اصلی و سهم هزینه محصولات در متوسط هزینه سالیانه

خانوارها که در جداول شماره ۱ و ۲ ذکر شده، میزان هزینه هر یک از اقلام مصرفی در طبقات ۱۵ گانه هزینه‌ای در جدول شماره ۳ محاسبه شده است. چنانچه ملاحظه می‌شود متوسط هزینه خوراکی و دخانی برای یک خانوار شهری معادل ۲۱۴۷۰۵۸ ریال بوده است که در خانوارهای طبقه زیر ۶۰۰۰۰۰ ریال هزینه سالیانه این رقم معادل ۱۲۷۱۳۱ ریال و در خانوارهای طبقه بالای ۱۳ میلیون ریال معادل ۵۶۰۲۵۷۶ ریال بوده است. به عبارت دیگر متوسط هزینه خوراکی و دخانی خانوارها در بالاترین طبقه هزینه‌ای ۴۴ برابر کمترین طبقه هزینه بوده است. به علت ثابت فرض نمودن سهم هزینه زیر گروهها بر مبنای متوسط کل در کلیه طبقات، نسبت‌های هزینه فی مابین کلیه طبقات هزینه‌ای نیز ثابت شده‌اند. به عنوان مثال، متوسط هزینه تأمین گوشت دام در یک خانوار در سال ۱۳۷۲ معادل ۲۷۵۰۵۶ ریال بوده که این رقم در طبقه هزینه‌ای زیر ۶۰۰ هزار ریال معادل ۲۲۲۵۴ ریال و در طبقه هزینه‌ای بالای ۱۳ میلیون ریال ۹۸۰۷۷۵ ریال محاسبه شده است که نسبت آنها همان ۴۴ برابر می‌باشد.^(۲)

غذایی در سال ۱۳۷۲،^(۳) متوسط مصرف خانوارها در ستون شماره ۲ جدول شماره ۵ محاسبه شده است، چنانچه ملاحظه می‌شود متوسط مصرف سالیانه انواع نان خانوارهای شهری در سال ۱۳۷۲ معادل ۷۰۱/۳۱ کیلوگرم، متوسط مصرف سالیانه گوشت دام بالغ بر ۷۸/۷۲ کیلوگرم، متوسط مصرف سالیانه گوشت پرندگان (مرغ) بالغ بر ۷۰/۶۹ کیلوگرم، ماهی ۱۴/۰۷ کیلوگرم، فرآورده‌های شیر ۴۲/۵ کیلوگرم، تخم مرغ ۴۵/۱۳ کیلوگرم و انواع کره بالغ بر ۳/۸۱ کیلوگرم بوده است. لیکن این میزان مصرف در خانوارهای با طبقات هزینه مختلف همانند ساختار جدول شماره ۲ متفاوت و در یک طیف نسبتاً وسیعی قرار داشته است.^(۴) به طوریکه مصرف سالیانه انواع نان یک خانوار در طبقه هزینه کمتر از ۶۰۰ هزار ریال در سال ۱۳۷۲ بالغ بر ۴۲ کیلوگرم و در یک خانوار در طبقه هزینه بیشتر از ۱۳ میلیون ریال بالغ بر ۱۸۳۶ کیلوگرم بوده است. به همین ترتیب متوسط مصرف سالیانه گوشت دام معادل ۴/۷ کیلوگرم و در طبقه هزینه بیشتر از ۱۳ میلیون بیشتر از ۱۳ میلیون ریال بالغ بر ۲۰۶ کیلوگرم بوده است. بر اساس محاسبات انجام شده متوسط

مصرف سالیانه مواد غذایی در کشور در سال ۱۳۷۲ حدوداً ۳ هزار کالری انرژی روزانه برای مصرف‌کنندگان تأمین نموده است این میزان کالری از نقطه نظر بهداشتی بطور متوسط نیازهای ارگانسیم بدن یک انسان فعال را تأمین می‌نماید. با پذیرش این فرض می‌توان ادعا نمود که خانوارهایی که موفق به مصرف شاخص متوسط سالیانه شده‌اند، در واقع در دایره بهداشت و سلامتی قرار داشته‌اند. لیکن خانوارهایی که به میزان متوسط مصرف سالیانه دسترسی پیدا نکرده‌اند، در دایره فقر و خانوارهایی که بیشتر از متوسط مصرف سالیانه کشور مصرف نموده‌اند، در دایره اسراف واقع شده‌اند. با توجه به مرزبندی فوق و داده‌های جدول شماره ۵ ملاحظه می‌شود خانوارهای مناطق شهری که در طبقه کمتر از ۵/۵ میلیون ریال قرار دارند، به علت اینکه کمتر از متوسط سالیانه کشور و کمتر از ۳ هزار کالری انرژی روزانه مصرف نموده‌اند، در دایره فقر قرار داشته و خانوارهایی که در طبقه هزینه ۵/۵ تا ۷ میلیون ریال قرار گرفته‌اند، حدوداً در دایره بهداشت و سلامتی و خانوارهای مستقر در طبقات هزینه‌ای بیش از ۷ میلیون ریال در دایره اسراف واقع

جدول شماره ۱ - متوسط هزینه سالیانه گروه‌های اصلی خوراک و دخانی سال ۱۳۷۲

شرح	واحد شاخص	آرد و غلات	انواع نان و بیسکویت	انواع گوشت	شیر و فرآورده‌های لبنی و تخم مرغ	روغن‌ها و چربیها	میوه‌های تازه	سبزیهای تازه	خشکبار، حبوبات، دغانیات و غیره	جمع
هزینه	ریال	۲۳۳۲۲	۱۲۲۰۲۸	۵۶۲۴۳	۲۳۳۱۲۵	۱۲۱۲۲	۲۲۸۲۸۲	۲۳۱۵۷	۲۹۱۲۲۲	۲۱۳۲۰۵۵
سهم از گروه خوراکی	درصد	۱۰/۸۶	۵/۶۸	۲۶/۵۲	۱۱/۳۷	۴/۳	۱۱/۴۳	۱۱/۶	۱۸/۲۴	۱۰۰

مأخذ: نتایج بررسی بودجه‌های خانوار در مناطق شهری ایران سال ۱۳۷۲ - مدیریت کل آمارهای اقتصادی - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

■ بررسی ساختار مصرف در خانوارهای شهری بر حسب طبقات هزینه‌ای مختلف

چگونگی فراوانی طبقات ۱۵ گانه هزینه‌ای خانوارهای شهری که در جدول شماره ۳ ذکر شده است، در جدول شماره ۴ ملاحظه می‌گردد. به طوریکه بیشترین فراوانی معادل ۱۲/۶ متعلق به طبقه‌ای است که هزینه خانوارها در فاصله ۵/۵ تا ۷ میلیون ریال در سال ۱۳۷۲ بوده است. همچنین چنانچه در ستون شماره ۳ جدول ۴ نیز مشاهده می‌شود، کمترین فراوانی معادل ۰/۹ به طبقه هزینه‌ای کمتر از ۶۰۰۰۰۰ ریال بوده است. در صورتی که هزینه مواد غذایی خانوارهای مستقر در طبقه ۵/۵ تا ۷ میلیون ریال ۱۰۰ فرض شود، در ردیف ۲ جدول زیر شاخص گروه‌های هزینه‌ای مختلف نسبت به طبقه فوق نیز نشان داده شده است، که بالاترین طبقه ۲۴۰ و پایین‌ترین طبقه هزینه ۵ م، باشد.

از سوی دیگر بر اساس متوسط قیمت مواد

جدول شماره ۲ - سهم هر یک از اقلام اساسی در گروه‌های اصلی خوراکی در سال ۱۳۷۲

شرح	انواع نان و بیسکویت		انواع گوشت		شیر و فرآورده‌های لبنی		روغن‌ها و چربیها		ملاحظات
	بیسکویت	انواع نان	گوشت مرغ	گوشت دام	فرآورده‌های لبنی	شیر	روغن‌ها و چربیها	سایر	
درصد	۴۵	۵۵	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	-

مأخذ: نتایج بررسی بودجه‌های خانوار در مناطق شهری ایران سال ۱۳۷۲ - مدیریت کل آمارهای اقتصادی - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

شده‌اند. بدین ترتیب با توجه به ارقام جدول شماره ۴ و ۵ حدود ۵۷ درصد از خانوارهای مناطق شهری در سال ۱۳۷۲ در دایره فقر غذایی قرار گرفته‌اند و ۱۲/۶ درصد خانوارها در دایره بهداشت و سلامتی و حدود ۳۰ درصد خانوارها در دایره اسراف مواد غذایی واقع شده‌اند.

■ بررسی ساختار مصرف سرانه افراد بر حسب وسعت خانوارهای شهری در سال ۱۳۷۲

وسعت خانوارها در مناطق شهری بطور متوسط در سال ۱۳۷۲ حدود ۴/۹۳ نفر برآورد شده است^(۵). با توجه به میزان مصرف سرانه خانوارها که در جدول شماره ۵ ذکر شد، متوسط مصرف سرانه افراد که متضمن بهداشت و سلامتی برای آنها بوده است، در ستون شماره ۲ جدول شماره ۶ آمده است. چنانچه ملاحظه می‌شود افرادی که در خانوارهای با وسعت ۲ و ۳ و ۴ نفری زندگی نموده‌اند، بیش از شاخص متوسط سرانه کشور (شاخص بهداشت و سلامتی) مصرف نموده و به تعبیر این گزارش در دایره اسراف قرار گرفته‌اند. افرادی که در خانوارهای با وسعت ۵ نفر زندگی می‌کنند، موفق به تأمین متوسط سرانه کشور شده در محیط دایره بهداشت و سلامتی واقع شده‌اند و سایر افراد که در خانوارهای ۶ نفر به بالا زندگی می‌نمودند، به طور نسبی در دایره فقر مواد غذایی واقع شده بودند. به طوریکه به عنوان مثال متوسط یک نفر که در خانوار ۲ نفری زندگی می‌کرده سالیانه ۲۵ کیلوگرم گوشت دام مصرف نموده، در حالی‌که متوسط مصرف سرانه کشور بالغ بر ۱۶ کیلوگرم در سال ۱۳۷۲ برآورد شده است. چنانچه در جدول شماره ۶ نیز مشاهده می‌شود، متوسط مصرف یک نفر در خانوارهای ۲ و ۳ و ۴ نفری در اقلام مواد غذایی مورد نظر بطور نسبی بیش از

شاخص متوسط بهداشت و سلامتی بوده و خانوارهای ۵ نفری در محدوده شاخص واقع شده‌اند.

شایان ذکر است که در هر یک از خانوارهای موضوع جدول شماره ۶ طبقات هزینه متفاوت بوده، و ارقام ذکر شده به مثابه متوسط مصرف طیف خانوار می‌باشد. به عبارت دیگر ردیف خانوارهای ۲ نفری از نقطه نظر طبقات هزینه بر اساس طبقه‌بندی جدول شماره ۳ از محدوده کمتر از ۶۰۰ هزار ریال تا بیش از ۱۳ میلیون ریال می‌توانند واقع شوند. لذا ضرورتاً نمی‌توان به طور مطلق گروه‌های مستقر در دایره اسراف و فقر را منطبق با گروه‌های هزینه موضوع جدول شماره ۳ قرار داد. چنانچه در جدول شماره ۷ ملاحظه می‌شود: خانوارها بر اساس وسعت و به تفکیک طبقات هزینه‌ای دسته‌بندی شده‌اند که با توجه به مطالب فوق بیانگر این مسئله است که تمامی خانوارهای ۲ نفری، ۳ نفری و ۴ نفری و ۲۳/۷ درصد از خانوارهای ۴ نفری و ... دارای قدرت خریدی هستند که در طیف فوق قرار گرفته‌اند. همچنین بخشی از خانوارهای پر جمعیت نیز در این محدوده واقع شده‌اند. با توجه به ارقام جدول زیر مشاهده می‌شود که خانوارهایی که در دایره فقر قرار دارند، از وسعت متفاوتی نیز برخوردارند. به طوریکه ۷۴/۵ درصد خانوارهای ۲ نفری، ۶۰/۸ درصد خانوارهای ۳ نفری، ۵۴/۳ درصد خانوارهای ۴ نفری ... و ۵۰/۸ درصد خانوارهای ۱۰ نفری و بیشتر در این طیف قرار گرفته‌اند.^(۶)

همچنین یادآوری این نکته لازم است، که بر اساس ارقام جدول شماره ۸ حدود ۴۱ درصد افراد در خانوارهای ۲، ۳ و ۴ نفری زندگی می‌کنند، حدود ۱۸/۲ درصد افراد در خانوارهای ۵ نفری و حدود ۲۷ درصد در خانوارهای ۶ نفر و بالاتر زندگی می‌کنند.

■ تجزیه و تحلیل مختصری از مرزهای فقر و اسراف در مصرف اقلام عمده مواد غذایی

آن چه از ارائه اطلاعات مختصر در سه بخش این گزارش به دست می‌آید، وجود اسراف مواد غذایی در قله‌های درآمدی بالا و فقر و ناتوانی مصرف و سوء تغذیه در گودال درآمدی است که در هر دو منطقه یاد شده افراد در قالب خانوارهای کم جمعیت و پر جمعیت قرار دارند هر چند که در این دو منطقه موضوع فقر و اسراف نسبی بوده و از طیف گسترده‌ای برخوردار می‌باشند.

با توجه به ارقام جدول شماره ۷ و همچنین نحوه فراوانی خانوارها در جدول شماره ۸، توزیع خانوارهای مناطق شهری در جدول زیر مشاهده می‌گردد. به طوریکه دایره فقر مواد غذایی که متشکل از خانوارها با افراد ۲ تا ۱۰ نفر و بیشتر هستند، ۵۳/۵ درصد از خانوارهای مناطق شهری را تشکیل می‌دهند و دایره بهداشت و سلامتی ۱۲/۵ درصد خانوارها با وسعت مختلف را تشکیل داده و دایره اسراف نیز ۳۰ درصد خانوارها را در پوشش داشته است.

همچنین بررسی ارقام جدول شماره ۶ از دیدگاه تقسیم‌بندی نسبی‌های فوق نشان می‌دهد که طبقه خانوارهای بیش از ۷ میلیون ریال هزینه که ۳۰ درصد خانوارهای شهری را تشکیل می‌دهند، ۱/۹ برابر بیش از گروه ۵۳/۵ درصدی جامعه مواد غذایی مصرف نموده‌اند. به عبارت دیگر ۵۳/۵ درصد خانوارها ۳۱/۷ مواد غذایی (اقلام مورد نظر) را مصرف نموده‌اند، ۱۲/۵ درصد معادل ۸/۷ و ۳۰ درصد جامعه بالغ بر ۵۹/۶ درصد مواد غذایی را مصرف و اسراف نموده‌اند.

شایان ذکر است که تبیین و شناسایی فقر مطلق و اسراف در جامعه نیازمند به اطلاعات وسیع‌تر و دقیق‌تری است. لیکن به منظور برطرف

جدول شماره ۴ - نحوه توزیع خانوارها و مقایسه شاخص هزینه مواد غذایی به تفکیک طبقات هزینه ناخالص

شماره خانوار	تعداد خانوار	درصد خانوار	میانگین هزینه ماهانه	شاخص سلامت	شاخص بهداشت	شاخص فقر	شاخص اسراف
۱	۱۰۰	۱۰۰٪	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۲	۱۰۰	۱۰۰٪	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۳	۱۰۰	۱۰۰٪	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۴	۱۰۰	۱۰۰٪	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۵	۱۰۰	۱۰۰٪	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۶	۱۰۰	۱۰۰٪	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۷	۱۰۰	۱۰۰٪	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۸	۱۰۰	۱۰۰٪	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۹	۱۰۰	۱۰۰٪	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰	۱۰۰	۱۰۰٪	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

مأخذ: بررسی بودجه خانوار در مناطق شهری ایران در سال ۱۳۷۲ - مدیریت کل آمارهای اقتصادی - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

جدول شماره ۵ - متوسط مصرف سرانه خانوارهای مناطق شهری بر حسب طبقات هزینه ناخالص در سال ۱۳۷۲ واحد : کیلوگرم

شرح	متوسط برای کل خانوار	۶۰۰۰۰۰ تا	۹۰۰۰۰۰ تا	۱۲۰۰۰۰۰ تا	۱۵۰۰۰۰۰ تا	۱۹۰۰۰۰۰ تا	۲۴۰۰۰۰۰ تا	۳۰۰۰۰۰۰ تا	۳۶۰۰۰۰۰ تا	۴۵۰۰۰۰۰ تا	۵۵۰۰۰۰۰ تا	۷۰۰۰۰۰۰ تا	۹۰۰۰۰۰۰ تا	۱۱۰۰۰۰۰۰ تا	۱۳۰۰۰۰۰۰ تا
انواع نان	۷۰/۳۱	۲۲	۲۶	۳۳	۳۷	۴۱	۴۴	۴۷	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵
گوشت دام	۷۸/۷۴	۲۷	۳۰	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳
گوشت پرندگان (مرغ)	۷۰/۶۹	۴۲	۹/۷	۱۳/۳	۱۷/۶	۲۰/۴	۲۳/۵	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲
گوشت حیوانات عریضی (ماهی)	۱۲/۰۷	۰/۸	۱/۸	۲/۵	۳/۳	۴	۵/۵	۶/۵	۷/۷	۸/۲	۹/۲	۱۰/۵	۱۱/۳	۱۲/۲	۱۳/۱
فرآورده های شیر	۳۲/۵	۲/۵	۵/۸	۸	۱۰/۵	۱۳/۲	۱۷/۷	۲۱	۲۴/۷	۲۷	۳۰/۳	۳۶/۵	۴۵/۶	۵۵/۶	۶۹
نخم مرغ	۴۵/۱۲	۲/۷	۶	۸/۲	۱۱	۱۴	۱۷	۲۲	۲۶	۳۳	۳۶	۴۱	۴۹	۵۴	۶۳
انواع کره	۳/۸۱	۰/۳۳	۰/۵۲	۰/۸۱	۰/۸۲	۱/۷۷	۱/۶	۱/۸	۱/۲	۱/۷	۲/۲	۲/۷	۳/۳	۴/۳	۵/۱

مآخذ : نگامی به نتایج بررسی بودجه خانوار در مناطق شهری طی سالهای (۱۳۶۳-۷۲) - نمره روند شماره ۱۷ و ۱۲ سال پنجم بهار و تابستان سال ۱۳۷۳ - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

نمودن این خصوصیت بارز جامعه ضروری است، حدود مرزها شناسایی گردیده تا امکان فراهم نمودن زمینه های زدودن چهره کریمه و زشت پدیده فقر و اسراف بدست آید.

اسراف در مواد غذایی به لحاظ محدودیت منابع تولید این محصولات لاجرم تنگنا در مصرف گروه های دیگر جامعه را فراهم سازد و به همین لحاظ همواره نمی توان نسبت به رفتار مصرفی عده ای که احتمالاً در مصرف سایر اقلام و کالا و خدمات محدودیتی را قائل نمی شوند، حساسیت نشان داد. و این موضوع همواره در طول تاریخ بشر هرگاه که غیر تحمل شده، به شدت مورد توجه قرار گرفته است.

در جامعه ایران اسلامی آمارها نشان دادند؛ که فقر و اسراف در مصرف اقلام عمده مواد غذایی در بین گروه های مختلف جامعه به شدت محسوس می باشد و نمی توان متأثر از ارزشها و آرمانهای انقلاب نسبت به این پدیده زشت بی تفاوت بود که مماشات با آن در این زمان، شکاف و فاصله عمیق تر بین مصرف پرخورها و مسرفین از یک طرف و فقرا از سوی دیگر را لحظه به لحظه بیشتر و پیچیده تر خواهد نمود. لذا محدوده ها می بایست سریعاً شناسایی و برای رفع آن در بستر یک برنامه زمان بندی اقدام نمود. بنابراین با توجه به اطلاعات ارائه شده، حدود ۵۳/۵ درصد خانوارها با وسعت ۲ تا ۱۰ نفر و بیشتر که هزینه سالیانه آنها کمتر از ۵/۵ میلیون ریال است، به طور نسبی در محدوده فقر قرار داشته و ۳۰ درصد خانوارها با وسعت متفاوت و هزینه ای بیشتر از ۷ میلیون ریال در محدوده اسراف مواد غذایی واقع شده اند و حدود ۱۲/۵ درصد از خانوارهای جامعه شهری با وسعت مختلف در دایره سلامتی قرار داشته اند.

■ راهبردهای محدود کردن دایره فقر و اسراف

روشهای سهمیه بندی و ارائه یارانه به مصرف کنندگان و تولیدکنندگان مواد غذایی و برقراری مالیات بر درآمد از متداول ترین روشهای مقابله با سوء تغذیه و مبارزه با فقر تغذیه اқشار کم درآمد از یک سو و کنترل مصرف اقشار پردرآمد از سوی دیگر می باشد. لیکن از آنجائیکه پدیده فقر در تغذیه، پدیده فشار مضاعف اقشار کم درآمد است به گونه ای که نه تنها امکان مصرف از آنان سلب می شود، بلکه امراض جسمی نیز به همراه

سوء تغذیه رفته رفته بر چهره فقرا می‌نشیند. اما در گروه‌های پردرآمد، علیرغم پرداخت مالیات به دلیل داشتن روحیه و فرهنگ ریخت و پاش و قدرت خرید مواد غذایی، پدیده اسراف در مصرف به سادگی کنترل نمی‌شود، تا زمانی که ابزار لازم آن به کار گرفته شود.

اتخاذ یک مجموعه سیاست‌های اجرایی هماهنگ در خصوص مبارزه با فقر و اسراف در مصرف مواد غذایی از ملزومات جریان فقر زدایی محسوب می‌گردد. این امر ناشی از پیچیدگی و دخالت عوامل متعدد در ایجاد و توسعه فقر در جامعه می‌باشد. البته اسراف در مصرف مواد غذایی نیز متأثر از عوامل متعددی است که اصولاً تصور رفع این نقیصه فرهنگی - اقتصادی بدون لحاظ نمودن سایر عوامل منطقی به نظر نمی‌رسد. در حوصله این مختصر نمی‌گنجد که در باب بررسی راهبردها، تحلیل‌های عمیقی که از بعد فنی و تخصصی در زمینه فقر وجود دارد، ارائه شود. لیکن اشاره به این نکته لازم است که مشکلات مربوط به اشتغال و بیکاری اقشار ضعیف، فقدان تخصص و دانش فنی اقشار کم‌درآمد، عقیم بودن سیستم توزیع مواد غذایی، افزایش نامتناسب هزینه تولید و قیمت تمام شده فرآورده‌های غذایی با قدرت خرید جامعه، فقدان الگوی تثبیت شده تغذیه در جامعه، فقدان سیستم فعال توزیع کمک‌های جنسی دولت به اقشار کم‌درآمد، میل به

مصرف و الگوی تغذیه غیر بومی، فقدان سیستم ترویج الگوی تغذیه بومی و ... از یک سو و خط‌مشی‌های کلان اقتصادی دولت، عدم پوشش کامل سیستم‌های مالیاتی بردرآمد، حرکت بطنی در مشارکت سرمایه‌های کوچک و جریان اقتصادی بخش تعاونی، تراکم و تمرکز درآمد افراد و اقشار خاص در جامعه، فقدان سیستم فرهنگی جلوگیری از ترویج فرهنگ ریخت و پاش و ... را می‌توان به عنوان عوامل مؤثر در ایجاد دوایر فقر و اسراف مواد غذایی در جامعه مطرح نمود.

معهداراهبردهای تحدید دایره فقر را می‌توان به شرح زیر ذکر نمود که هر یک از آنها نیازمند تبیین چارچوب و سیاست‌های اجرایی خاصی می‌باشد:

الف - اصلاح سیستم توزیع مواد غذایی

ب - کاهش هزینه تولید مواد غذایی

ج - افزایش تولید مواد غذایی ارزان قیمت

د - افزایش قدرت خرید خانوارهای مستقر در دایره فقر

ه - ارائه کمک‌های جنسی مواد غذایی به اقشار و خانوار های مستقر در دایره فقر

و - تبیین و ترویج الگوی تغذیه بومی متناسب با نیازهای بهداشتی افراد.

همچنین به منظور تحدید دایره اسراف مواد غذایی می‌توان اجرای خط‌مشی‌های زیر را در بستر یک برنامه مقابله با فقر و اسراف در نظر

گرفت:

الف - اصلاح خط‌مشی‌های کلان اقتصادی در خصوص توزیع درآمد.

ب - اصلاح سیستم مالیاتی کشور

ج - ایجاد و توسعه فرهنگ مبارزه با اسراف و ریخت و پاش در جامعه

بدین ترتیب خط‌مشی‌های کلان فوق می‌تواند مبنای یک برنامه به منظور مقابله با فقر مواد غذایی و اسراف در جامعه تلقی شود.

چنانچه ملاحظه شد، تحلیل این نوشتار بر اساس آمارها و یافته‌های گزارش بررسی بودجه خانوار در مناطق شهری بود. هر چند اذعان می‌شود که ساختار مصرف و توزیع مواد غذایی به لحاظ نزدیکی جامعه روستایی به منابع تولید همانند ساختار توزیع و مصرف در جامعه شهری نیست، لیکن نمی‌توان ساختار توزیع در جامعه روستایی را به لحاظ محتوا کاملاً مغایر با نحوه توزیع در جامعه شهری دانست. بنابراین ضمن اعلام نیاز به مطالعه بررسی وضعیت با معضل فقر و اسراف در جامعه روستایی، نتایج این تحقیق نمی‌تواند به جامعه روستایی نیز قابل تعمیم نباشد.

● خلاصه و نتیجه‌گیری

فقر و اسراف دو پدیده اقتصادی و فرهنگی است که ضد ارزش بوده و مختل و مانع تحقق اهداف توسعه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی کشور می‌باشد. مصادیق فقر و اسراف در مواد غذایی را شاید بتوان به مثابه یکی از چهره‌های کریه و زنده این دو پدیده در جامعه اسلامی تلقی نمود. مطالعات نشان می‌دهد بر اساس نتایج بررسی بودجه خانوار در مناطق شهری در سال ۱۳۷۲ پردرآمدها حدود ۴۴ برابر کم درآمدترین خانوارها در مناطق شهری بابت مواد خوراکی و دختانی هزینه صرف نموده‌اند.

این گزارش ضمن بررسی ساختار اقلام عمده مصرفی مواد غذایی نمونه‌های این شکاف هزینه خانوار را در مصرف نان، گوشت، مرغ، فرآورده‌های شیر و انواع کره به تفکیک طبقات هزینه و بعد خانوار تبیین و بررسی نموده و به راهبردهای کلان مقابله با فقر و اسراف در مواد غذایی اشاره نموده است.

آنچه در این تحقیق به دست آمد، شناسایی

جدول شماره ۶ - متوسط مصرف یک نفر در خانوار مناطق شهری با وسعت مختلف در سال ۱۳۷۲ (واحد: کیلوگرم)

ردیف	شرح	متوسط مصرف یک نفر در خانوارها									
		سرانه کشور	۲ نفری	۳ نفری	۴ نفری	۵ نفری	۶ نفری	۷ نفری	۸ نفری	۹ نفری	۱۰ نفری و بیشتر
۱	انواع نان	۱۴۲/۳	۲۲۲/۵	۲۰۴/۴	۱۷۹/۳	۱۵۶/۷	۱۲۲	۱۱۸	۹۸	۱۰۰/۶	۹۹/۵
۲	گوشت دام	۱۶	۲۵	۲۳	۲۰	۱۷/۶	۱۳/۷	۱۳/۳	۱۱	۱۱/۳	۱۱/۲
۳	گوشت مرغ	۱۴/۴	۲۲/۵	۲۱	۱۸/۳	۱۵/۸	۱۲/۳	۱۲	۱۰	۱۰/۲	۱۰
۴	ماهی	۲/۹	۴/۲	۳/۹	۳/۴	۳	۲/۳	۲/۲	۱/۸۵	۱/۹	۱/۹
۵	فرآورده‌های شیر	۸/۶	۱۳/۵	۱۲/۵	۱۰/۸	۹/۵	۷/۴	۷/۲	۶	۶	۶
۶	نخمرغ	۹/۲	۱۴/۲۵	۱۳/۳	۱۱/۵	۱۰	۷/۸	۷/۶	۶/۳	۶/۴	۶/۴
۷	انواع کره	۰/۸	۱/۲	۱/۱	۰/۹۸	۰/۸۴	۰/۷	۰/۶۴	۰/۵	۰/۵	۰/۵

دو طیف عمده در خانوارهای مناطق شهری است که شامل طیف خانوارهایی است که کمتر از متوسط مصرف کل کشور مصرف می‌نمایند و خانوارهایی که بیشتر از متوسط مصرف کل در سال ۱۳۷۲ مصرف و اسراف نموده‌اند. از خانوارهایی که در طیف اول قرار گرفته‌اند به عنوان خانوارهایی که در دایره فقر واقع شده‌اند، یاد شده است و طیف خانوارهای گروه دوم، دایره اسراف نامگذاری گردیده است. گروه وسط که حدوداً در نوار مصرف متوسط کل جامعه، سطح مصرف مواد غذایی خود را حفظ نموده‌اند به لحاظ تأمین کالری و پروتئین مورد نیاز، گروه

خانوارهاییکه از بهداشت و سلامتی برخوردارند، شناسایی شده‌اند.

بدین ترتیب با توجه به محدود بودن منابع تولید و موانع و مشکلات رشد و تولید از یک سو و ضرورت کاهش مصرف گروه مُسرف و تقویت مصرف خانوارهایی که در دایره فقر قرار دارند از سوی دیگر، به راهبردهای کلان در هم تنیده که بتوانند با جریان فقرزدایی و اسراف‌کاری مقابله نماید، در بخش پایانی به اختصار اشاره شد. استنباط این تحقیق این است که فقر و اسراف دو روی یک سکه و پدیده‌ای چند بعدی است و در بستر برنامه‌ریزی فرهنگی - اقتصادی چند وجهی

قابل مهار و کنترل می‌باشد.

پی‌نوشتها:

۱- شایان ذکر است که آمار مربوط به نتایج بررسی بودجه خانوارها در مناطق شهری که سالیانه توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی منتشر می‌شود خانوارها بر اساس نمونه‌گیری از مناطق شهری سراسر کشور انتخاب و نحوه هزینه از آنان سوال می‌گردد.

۲- شایان ذکر است که بر اساس میانی تئوریهای مصرف در اقتصاد اصولاً نسبت‌های هزینه مصرفی در گروه‌های درآمدی مختلف دارای کشش‌های درآمدی برابری نمی‌باشد. به عبارت دیگر بررسی رفتار مصرف‌کنندگان که در قالب تئوریهای مصرف و اقتصاد کلان انجام شده نشان می‌دهد که مصرف‌کنندگان با افزایش یا کاهش درآمد ترجیحات مصرفی خود را تغییر می‌دهند لذا قاعدتاً سهم هزینه مصرفی برای محصولی همانند نان در گروه درآمدی پایین و گروه درآمدی بالا متفاوت نیز می‌تواند باشد که در این تحقیق به لحاظ تنگناهای آماری نسبت‌ها ثابت فرض شده است.

۳- متوسط قیمت‌های مواد غذایی با استفاده از اطلاعات مربوط به بودجه خانوار که در گزارش بانک مرکزی به شرح زر محاسبه شده است - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران - نشریه روند شماره ۱۷ و ۱۶ سال پنجم بهار و تابستان ۱۳۷۲ - نگاهی به نتایج بررسی بودجه خانوار در مناطق شهری طی سالهای (۷۲ - ۱۳۷۳).

۴- ذکر این نکته ضروری است که به منظور محاسبه متوسط مواد غذایی خانوارها در طبقات هزینه متفاوت از قیمت واحدی استفاده شده است.

۵- نتایج بررسی بودجه خانواده در مناطق شهری ایران در سال ۱۳۷۲ (جدول شماره ۵) - مدیریت کل آمارهای اقتصادی - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

۶- خانواده‌های یک نفره در این گزارش مد نظر قرار نگرفته‌اند.

جدول شماره ۷- درصد توزیع خانوار به تفکیک تعداد افراد بر حسب طبقات هزینه ناخالص سالیانه

در سال ۱۳۷۲

شرح	تا ۵/۵ میلیون ریال	۵/۵ تا ۷ میلیون ریال	بیشتر از ۷ میلیون ریال
خانوارهای ۲ نفری	۷۴/۵	۷/۵	۱۸
خانوارهای ۳ نفری	۶۰/۸	۱۵	۲۴/۲
خانوارهای ۴ نفری	۵۴/۳	۱۳	۳۲/۷
خانوارهای ۵ نفری	۵۱/۵	۱۳/۷	۳۴/۸
خانوارهای ۶ نفری	۵۲/۱	۱۲/۳	۳۵/۶
خانوارهای ۷ نفری	۴۷/۵	۱۵	۳۷/۵
خانوارهای ۸ نفری	۵۸/۴	۱۲/۱	۲۹/۵
خانوارهای ۹ نفری	۵۱/۳	۱۵/۶	۳۳/۱
خانوارهای ۱۰ نفری و بیشتر	۵۰/۸	۱۴/۲	۳۵

مأخذ: نتایج بررسی بودجه خانوارها در مناطق شهری سال ۱۳۷۲ مدیریت کل آمارهای اقتصادی - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

جدول شماره ۸- نحوه فراوانی خانوارهای مناطق شهری به تفکیک وسعت خانوارها در سال ۱۳۷۲

شرح	خانوارهای ۲ نفری	خانوارهای ۳ نفری	خانوارهای ۴ نفری	خانوارهای ۵ نفری	خانوارهای ۶ نفری	خانوارهای ۷ نفری	خانوارهای ۸ نفری	خانوارهای ۹ نفری	خانوارهای ۱۰ نفری و بیشتر
درصد	۹/۹	۱۳/۱	۱۷/۹	۱۸/۲	۱۴/۹	۹/۵	۵/۶	۳/۵	۳/۳

مأخذ: نتایج بررسی بودجه خانوارها در مناطق شهری سال ۱۳۷۲ مدیریت کل آمارهای اقتصادی - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

جدول شماره ۹- درصد توزیع خانوارها به تفکیک طبقات هزینه سالیانه در سال ۱۳۷۲

شرح	تا ۵/۵ میلیون ریال	۵/۵ تا ۷ میلیون ریال	بیشتر از ۷ میلیون ریال
خانوارهای ۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹-۱۰ و بیشتر	۵۳/۵	۱۲/۵	۳۰

مأخذ: ارقام جدول فوق بر اساس سربر ماتریسی جدول شماره ۷ و ۸ محاسبه شده است.